

*Л. І. Гладченко,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин,
Міжнародний гуманітарний університет*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПЕРВИННОГО СУБ'ЄКТУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. В ринковій економіці неможливо досягти економічного зростання без концентрації капіталу, його нагромадження. У класичному розумінні термін «капіталізація» означає реінвестування отриманого прибутку суб'єктом господарювання, тобто перетворення прибутку в додатковий капітал. Проте в сучасній економічній літературі термін «капіталізація» набуває нового осмислення і трактування.

Аналіз і огляд останніх досліджень. В останні роки врешті-решт з'явилося перше комплексне дослідження капіталізації як явища сучасного стану розвитку економіки [1]. Робота вітчизняного вченого Андрійчука В. Г. присвячена капіталізації галузі [1]. Об'єктом дослідження обрано сільське господарство, тому що саме воно, на погляд вченого, в першу чергу у порівнянні з іншими галузями національної економіки потребує динамічної капіталізації. Серед вчених які також займаються капіталізацією галузі слід відзначити ще й М. Й. Хорунжего [2; 3]. В означених роботах показані тенденції капіталізації сільського господарства.

Виділення невирішеної раніше частини загальної проблеми. Проблема визначення понятійного апарату «капіталізації» і уточнення його в контексті розвитку економіки та появи і формуванню нових економічних механізмів (процесів) набуває нового рівня актуальності. Невирішеними залишаються визначення і конкретизація питання капіталізації первинного суб'єкта господарювання – навіть у сільськогосподарській галузі. В вище означених роботах автори зосередилися на методичних підходах щодо оцінки рівня капіталізації галузі і зовсім не розглядали капіталізацію первинного суб'єкта господарювання. А тим більше не розглядали і не показали капіталізацію галузі як агрегований формат (конгломерат) рівнів капіталізації первинних суб'єктів господарювання сільськогосподарській галузі.

Мета статті: визначитися з сутністю категорії «капіталізація» первинного суб'єкта господарювання на сучасному рівні розвитку світової економіки; окреслити показники матеріально-технічної бази та організаційно-технічного рівня суб'єкта господарювання, які можуть охарактеризувати стан і рівень капіталізації його економіки.

Виклад основного матеріалу. Згідно з теоретичною спадщиною різних шкіл капіталізація розглядається як нагромадження капіталу завдяки власних джерел, в першу чергу прибутку. Розширений тип розвитку основного капіталу і поповнення оборотних коштів на засадах залучених джерел характеризується іншими процесами і визначеннями: відтворення капіталу.

В сучасній економічній літературі термін капіталізація набув нових відтінків, нерідко досить істотних. Тому продовжують робитись наукові пропозиції [1, с. 4] про необхідність уточнення сутності капіталізації і теоретичного обґрунтування явищ, які супроводжують капіталізацію. Такі пропозиції вважаємо більш про-

дуктивними, а ніж пропозиції про визначення капіталізації як узагальнюючого процесу створення нових організаційно-правових форм: ТОВ, СВК, ФГ, ПП [1, с. 7]. Зміна лише тільки власника зовсім не стосується, на наш погляд, сутності капіталізації.

Поняття капіталізації безумовно є похідним від поняття «капітал». Адам Сміт, Давід Рікардо, Карл Маркс визначали капітал як вартість, що приносить додаткову вартість. К. Маркс зазначав також, що капітал це і знаряддя праці, і сировина та матеріальні продукти, і певна сума товарів, і засіб до існування. Важливою є думка, що капіталом стає певна річ лише в тому разі, коли вона здатна відшкодувати свою первісну вартість і приносити додаткову вартість. Хоча К. Маркс писав, що капітал – це не річ, а виробниче відношення, а тому він його розглядав як знаряддя експлуатації найманої праці [4, с. 380]. Капіталізація же – це вкладення одержаної доданої вартості в функціонуючий капітал, а отже, – приріст власного капіталу за рахунок власних коштів.

У сучасній економічній літературі основна увага концентрується не на політико-економічному аспекті капіталу, а на його складі і на його здатності приносити додаткову вартість – прибуток. Слід погодитися з думкою і тих економістів, які до складу капіталу відносять і нематеріальні активи, як об'єкти власності, що спроможні приносити їх власнику майбутню економічну вигоду, тому що провідне методологічне питання зосереджене не в складі власного функціонуючого капіталу. Водорозділом підходів щодо сутності капіталізації стає окреслення джерел за якими відбувається зростання основного капіталу, і, в першу чергу, основних засобів (фондів). Капіталізація суб'єкта господарювання проявляється не тільки у прирості основних засобів та інших складових основного капіталу, а також і у динаміці поповнення оборотних коштів (активів). При цьому головною рисою справжньої (дійсної) об'єктивної капіталізації є здійснення цих процесів за рахунок прибутку (для даної вартості) і амортизаційних відрахувань.

Проте сучасні проблеми розвитку як національної економіки, так і окремих суб'єктів господарювання (збитковість) спонукають вчених вносити зміни в класичну трактовку сутності «капіталізації». Це стосується джерел, за якими можливий приріст власного капіталу, причому не обов'язково за рахунок доданої вартості (прибутку). Напрямами і джерелами нагромадження капіталу можуть бути, на думку деяких економістів, і банківські кредити, і використання фінансового лізингу, і залучення прямих іноземних інвестицій [1, с. 12]. Тобто, не принциповим стає момент походження джерела коштів, важливішим зате є сам приріст матеріально-технічної бази підприємства.

На означених підходах щодо сутності «капіталізації» первинного суб'єкта господарювання проведено аналіз динаміки нагромадження основного капіталу СВК «Прогрес» у основних засобах, а також динаміка накопичення амортизаційних відрахувань. Останні є також власним джерелом капіталізації. СВК «Прогрес» – це потужний і стабільний сільськогосподарський виробничий кооператив, розташований у Вінницькій області.

У таблицях 1, 2 і 3 розкрито рух основних засобів СВК «Прогрес» на протязі кожного із 2009–2011 років.

Таблиця 1

Динаміка структури основних засобів СВК «Прогрес» за 2009 рік

Групи основних засобів	Залишок на початок року			Надійшло за рік	Нараховано амортизації	Залишок на кінець року			Індекс залишка		
	Первісна вартість		Знос			Первісна вартість		Знос	Первісна вартість		Знос
	тис. грн.	%				тис. грн.	тис. грн.		%	тис. грн.	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	2368,0	23,99	1533,0	617,0	110,0	6231,0	40,05	4836,0	2,63	1,669	3,155
Машини та обладнання	4214,0	42,7	676,0	976,0	530,	5786,0	37,18	1722,0	1,373	0,871	2,547
Транспортні засоби	254,0	2,57	90,0	3,0	24,0	491,0	3,15	148,0	1,933	1,226	1,644
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	10,0	0,1	9,0	16,0	1,0	26,0	0,17	10,0	2,6	1,7	1,111
Інші основні засоби	3025,0	30,64	2632,0	-	31,0	3025,0	19,45	2663,0	1,0	0,635	1,012
Разом	9871,0	100,0	4940,0	1612,0	696,0	15559,0	100,0	9379,0	1,576	1,0	1,898

Складено за інформацією форми № 11 – 03 «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)»

Таблиця 2.

Динаміка структури основних засобів СВК «Прогрес» за 2010 рік¹

Групи основних засобів	Залишок на початок року			Надійшло за рік	Нараховано амортизації	Залишок на кінець року			Індекс залишка		
	Первісна вартість		Знос			Первісна вартість		Знос	Первісна вартість		Знос
	тис. грн.	%				тис. грн.	тис. грн.		%	тис. грн.	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	6231,0	40,05	4836,0	1209,0	118,0	7440,0	41,18	5954,0	1,194	1,028	1,231
Машини та обладнання	5786,0	37,18	1722,0	1251,0	594,0	7035,0	38,94	2314,0	1,216	1,047	1,344
Транспортні засоби	491,0	3,15	148,0	49,0	54,0	540,0	3,0	202,0	1,099	0,952	1,365
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	26,0	0,17	10,0	-	1,0	26,0	0,15	11,0	1,0	0,882	1,1
Інші основні засоби	3025,0	19,45	2663,0	-	29,0	3025,0	16,73	2692,0	1,0	0,86	1,011
Разом	15559,0	100,0	9379,0	2509,0	796,0	18066,0	100,0	10173,0	1,161	1,0	1,085

Складено за інформацією форми № 11 – 03 «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)»

Індекс первісної вартості основних засобів за 2009–2011 роки склав 1,574. Позитивним напрямком функціонування економіки СВК «Прогрес» є рівень індексу амортизаційних відрахувань ($I_a=1,496$), який майже не відстає від індексу основних засобів (табл. 4). Отже темпи приросту накопичення амортизаційних відрахувань відповідають динаміці нагромадження основних засобів.

Таблиця 3

Динаміка структури основних засобів за 2011 рік¹

Групи основних засобів	Залишок на початок року			Надійшло за рік	Нараховано амортизації	Залишок на кінець року			Індекс залишок		
	Первісна вартість		Знос			Первісна вартість		Знос	Первісна вартість		Знос
	тис. грн.	%				тис. грн.	%		тис. грн.	$I_{абс}$	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	7440,0	41,18	5954,0	236,0	131,0	7676,0	34,97	5085,0	1,032	0,849	0,854
Машини та обладнання	7035,0	38,94	2314,0	3565,0	891,0	10579,0	48,19	3184,0	1,503	1,237	1,376
Транспортні засоби	540,0	3,0	202,0	106,0	53,0	646,0	2,94	255,0	1,196	0,98	1,262
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	26,0	0,15	11,0	-	1,0	26,0	0,12	12,0	1,0	0,8	1,091
Інші основні засоби	3025,0	16,73	2692,0	-	28,0	3025,0	13,78	2720,0	1,0	0,824	1,01
Разом	18066,0	100,0	10173,0	3907,0	1104,0	21952,0	100,0	11256,0	1,215	1,0	1,106

Складено за інформацією форми № 11 – 03 «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)»

Позитивною тенденцією технічної й економічної політики СВК «Прогрес» є також і стійке збільшення питомої ваги амортизаційних відрахувань у кошторисі витрат підприємства: з 5,26 % до 6,23 %, – згідно даних, поданих у таблиці 4, а також офіційної форми звітності форма № 50-сг (табл. 5). На перший погляд збільшення амортизаційних відрахувань становить лише один відсоток, але це збільшення питомої ваги у кошторисі матеріалоємного виробництва, яким є сільське господарство. Тому один відсоток в кошторисі у взаємозв'язку з темпами абсолютного приросту амортизаційних відрахувань на 35 % дають змогу констатувати про наявність прогресивних тенденцій в функціонуванні механізму економіки СВК «Прогрес», а також цілеспрямованої політики по формуванню цільового власного джерела капіталізації підприємства.

Однак самим позитивним моментом механізму функціонування економіки СВК «Прогрес» стає динамічний процес капіталізації, тобто нагромадження основного капіталу за рахунок власних джерел: прибутку і амортизаційних відрахувань. Даний висновок базується на дослідженні і співставленні даних наступних форм звітності: форма № 2 «Звіт про фінансові результати», форма № 3 «Рух грошових коштів», форма № 11– 03» Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)».

Таблиця 4

**Динаміка структури основних засобів СВК «Прогрес» за 2009-2011рр.,
по середньорічному значенню ¹.**

Групи основних засобів	2009 р.		2010 р.		2011 р.		Індекс			
	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос	2011/2010 рр.		2011/2009 рр.	
							Первісна вартість	Знос	Первісна вартість	Знос
Будинки, споруди та передавальні пристрої	4299,5	3184,5	6835,5	4895,0	7558,0	5019,5	1,106	1,025	1,758	1,576
Машини та обладнання	5000,0	1199,0	6410,5	2018,0	8807,0	2749,0	1,374	1,362	1,761	2,293
Транспортні засоби	372,5	119,0	515,5	175,0	593,0	228,5	1,15	1,306	1,592	1,92
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	18,0	9,5	26,0	10,5	26,0	11,5	1,0	1,095	1,444	1,21
Інші основні засоби	3025,0	2647,5	3025,0	2677,5	3025,0	2706,0	1,0	1,01	1,0	1,022
Разом	12715,0	7159,5	16812,5	9776,0	20009,0	10714,5	1,19	1,096	1,574	1,496

Складено за інформацією форми № 11 – 03 «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)»

Таблиця 5

Динаміка структури кошторису витрат СВК «Прогрес» за 2009 – 2011 роки ¹.

Елементи операційних витрат	2009		2010		2011		Індекс 2010 – 2011		Індекс 2009 – 2011		Відхилення 2010 – 2011		Відхилення 2009 – 2011	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	І абс.	І структур.	І абс.	І структур.	Абс. +/-	%	Абс. +/-	%
Матеріальні витрати	6732,7	50,42	6069,6	42,55	8648,3	48,18	1,428	1,132	1,284	0,955	+2578,7	42,48	+1915,6	28,45
Витрати на оплату праці	3321,0	24,88	3881,1	27,21	4402,4	24,52	1,134	0,901	1,326	0,985	+521,3	13,43	+1081,4	32,56
Відрахування на соціальні заходи	988,3	7,4	1377,6	9,66	1610,4	8,97	1,169	0,928	1,629	1,212	+232,8	16,9	+622,1	62,95
Амортизація	701,7	5,26	796,4	5,58	1116,1	6,23	1,401	1,116	1,59	1,184	+319,7	40,14	+414,4	59,05
Інші операційні витрати	1608,3	12,04	2139,5	15,0	2172,8	12,1	1,015	0,806	1,351	1,005	+33,3	1,55	+564,5	35,1
Разом	13352,0	100,0	14264,2	100,0	17950,0	100,0	1,258	1,0	1,344	1,0	+3685,8	25,84	+4598,0	34,44

Складено за інформацією форми № 50 – СГ «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

Таким чином, приріст основних засобів склав у 2010 році 2507 тис. грн. [18066, 0-15559,0], а приріст фінансового результату (прибутку) у 2009 році – 4170 тис. грн. При цьому рух грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності по рядку «необоротні активи» був показаний на 3158 тис. грн. З цього приводу треба додати що необоротні активи ширше ніж основні засоби. Підсумок необоротних активів

за розділом 1 Балансу підприємства сьогодні багато економістів розглядають як величину основного капіталу суб'єкта господарювання до складу якого входять і нематеріальні активи, і незавершене капітальне будівництво. В 2011 році основні засоби СВК «Прогрес» збільшилися на 3884 тис. грн. при прирості фінансового результату за минулий 2010 рік в розмірі 4989 тис. грн. Необоротні же активи збільшилися по балансу за 2011 рік на 3902 тис. грн.

Таким чином, механізм капіталізації первинного суб'єкта господарювання досліджується на засадах динаміці наступних показників: основних засобів необоротних активів (основного капіталу), оборотних активів, фінансового результату після оподаткування амортизаційних відрахувань, сум інвестицій в необоротні активи. На основі аналітичної оцінки співвідношень означених показників обґрунтовується об'єктивний рівень процесів капіталізації конкретного підприємства.

Висновки. Процеси капіталізації відбуваються в економіці первинного суб'єкта господарювання. Капіталізація галузі є агрегованим форматом рівнів капіталізації окремих підприємств. Методологічним водорозділом підходів щодо сутності капіталізації стає не склад основного капіталу, а окреслення джерел за якими відбувається нагромадження основних засобів і зростання необоротних активів. Механізм капіталізації первинного суб'єкта господарювання доцільно досліджувати з використанням динаміки системи показників: основні засоби, необоротні активи, фінансовий результат після оподаткування, амортизаційні відрахування, інвестиції в необоротні активи, – на основі якої і встановлюється об'єктивний рівень процесів капіталізації первинного суб'єкта господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства : стан та економічне регулювання розвитку : [монографія] / В. Г. Андрійчук. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
2. Хорунжий М. Й. Капіталізація сільського господарства та сучасна державна аграрна політика України / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 64–67.
3. Хорунжий М. Й. Обережно, капіталізація! / М. Й. Хорунжий // Сільські вісті. – 2007. – № 81.
4. Маркс К., Енгельс Ф. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1968. – Т. 325, Ч. 2. – 435 с.

*О. М. Головченко,
доктор економічних наук,
завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин,
Міжнародний гуманітарний університет
Г. М. Глушко,
юрисконсульт ОАО «Чорномортехфлот»*

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В РОЗВ'ЯЗАННІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Перетворення в Україні в останні десятиліття особливо яскраво проявилися в соціально-економічній сфері.

В умовах адміністративно-командної системи господарювання зовнішнє середовище в якій здійснювали свою господарську діяльність підприємства було досить стабільним і легко передбачуваним.